

МЕТОДИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СКЛАДОВИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Розглянуто методи оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності як складових інтелектуального капіталу організації. Інтелектуальний капітал охоплює людський і структурний капітали. Структурний капітал, своєю чергою охоплює об'єкти інтелектуальної власності. Існує три основні методи оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема, – затратний метод, аналоговий метод і метод за доходом.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, структурний капітал, об'єкти інтелектуальної власності, метод за затратами, аналоговий метод, метод за доходом.

Post-graduate H.V. Reka – L'viv commercial academy

Estimation methods of intellectual property rights as intellectual capital components of organization

In this article the author considers estimation methods of value of intellectual property rights as intellectual capital of organization. Thus, intellectual capital includes human capital and structural capital. Structural capital also includes objects of intellectual property. Due to the authors, there are three main estimation methods of value of intellectual property rights, viz. the expenditures methods, the methods of analogies and the profits methods.

Keywords: intellectual capital, human capital, structural capital, objects of intellectual property, the expenditures methods, the methods of analogies, the profits methods.

На сучасному етапі розвитку підприємств і організацій великого значення набуває інтелектуальний капітал, який виступає у формі нематеріальних активів компаній, тобто знань її співробітників (human capital), організаційної структури (structural capital) [1, с. 11].

Особливістю такої складової інтелектуального капіталу як людський капітал є те, що він не може бути власністю компанії. Працівників можна найняти, але їх не можна придбати у власність. Відтак, людський капітал не може бути віднесений не тільки до власних засобів фірми, а й взагалі не може розглядатись як одна із статей її активів. Людський капітал можна вважати як тимчасово залучений ресурс, який належить до пасивів подібно до боргових зобов'язань та випущених акцій і внаслідок своєї "нематеріальності" не можна піддати традиційним вартісним оцінкам.

Друга складова інтелектуального капіталу – це структурний капітал, який охоплює організаційну структуру компанії, а також об'єкти інтелектуальної власності. На відміну від людського, структурний капітал може бути власністю компанії, а відтак, об'єктом купівлі-продажу [2, с. 28-33.].

За останні роки для різних потреб виконано тисячі розрахунків з вартісної оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності. Особливого значення вартісна оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності набула у зв'язку з процесами приватизації в Україні об'єктів науково-технічної сфери. Привати-

¹ Наук. керівник: проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук – Львівська КА

зація об'єктів науково-технічної сфери передбачає, що до вартості приватизованого майна мають долучатись об'єкти інтелектуальної власності, а також інші нематеріальні активи, які використовуються в економічній діяльності і приносять прибуток.

Залежно від галузі виробництва вартість нематеріальних активів конкурентного підприємства чи фірми може сягати 30-50 % від вартості основних фондів. Якщо взяти до уваги, що вартість основних фондів у промисловості України становить близько 350 млрд. грн., то при зазначених частках нематеріальних активів загальна вартість об'єктів інтелектуальної власності може перебувати у межах 115-175 млрд. грн. [3, с. 271].

Без розв'язання проблеми вартісної оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності виявилася неможливою реалізація багатьох прийнятих в умовах економічної реформи законів, указів Президента і постанов Уряду, що стосуються використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємницькій діяльності.

До об'єктів оцінки прав інтелектуальної власності належать (рис. 1):

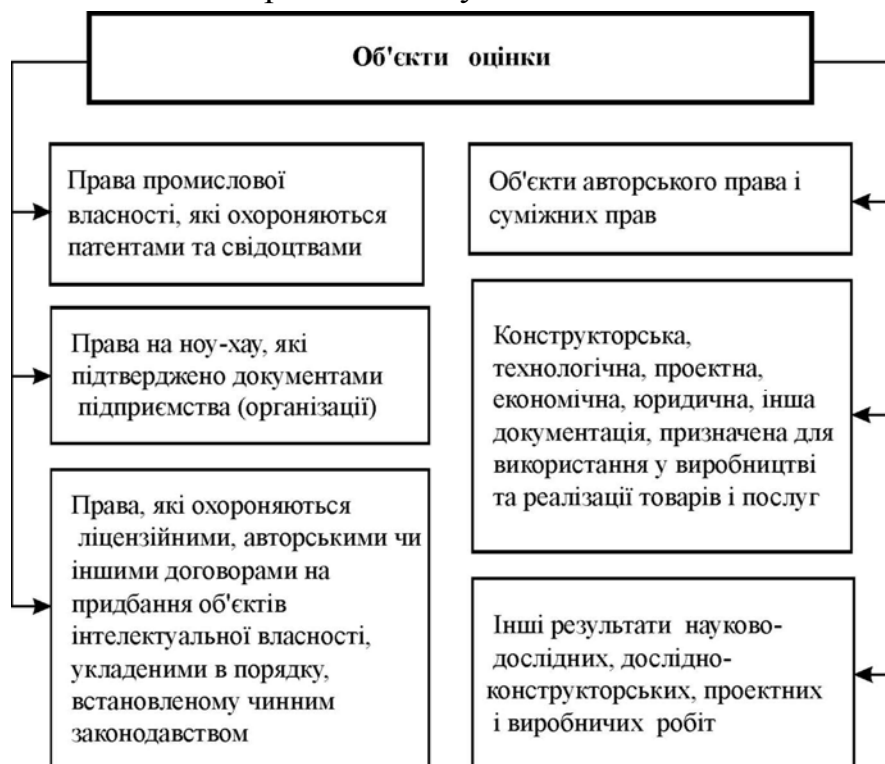

Рис. 1. Об'єкти оцінки прав інтелектуальної власності

Проблему оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності варто розглядати у двох аспектах. По-перше, з точки зору забезпечення розрахунків для цілого комплексу різновидів об'єктів інтелектуальної власності, які виходять на український та міжнародний ринки інтелектуальної власності як товари і використовуються учасниками комерційних угод на ці об'єкти у різноманітних економічних ситуаціях. По-друге, характер розрахунків, що проводяться у цій сфері, має забезпечуватись системним підходом до оцінки всього розмаїття видів і умов використання об'єктів інтелектуальної власності, який враховував би принципи і специфіку їхнього ціноутворення.

Оцінка проводиться на підставі письмового договору між оцінювачем (оцінювальною фірмою) і замовником або рішення (ухвали) суду.

Під час обстеження матеріальних носіїв, що містять інформацію про об'єкти інтелектуальної власності, аналізують письмовий чи зображувальний опис, технологічну, конструкторську або іншу документацію, креслення, схеми, дискети, аудіо- і відеокасети та інші матеріальні носії.

Документами права власності підприємства на об'єкти інтелектуальної власності, які офіційно не задокументовано, є будь-які фактичні матеріали або договори, що підтверджують факт створення або передачі об'єктів інтелектуальної власності.

Цілком очевидно, що розроблення методики оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності і нематеріальних активів, створених на їх базі, є надзвичайно важливим та актуальним завданням. Водночас, багато спеціалістів [4, с. 21-24; 5, с. 21-24] стверджують, що єдиної методики оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності ще не створено, а дослідник цієї проблематики В. Мухопад доводить про неможливість створення єдиної такої методики [6].

Проте існують підходи чи загальна методологія оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності. Вони ґрунтуються на виявленні опосередкованого впливу інтелектуальної власності на кінцевий результат. При цьому найбільш значущим стає визначення реальних ознак прояву інтелектуальної власності для того, аби потім виміряти їхній вплив на цей результат.

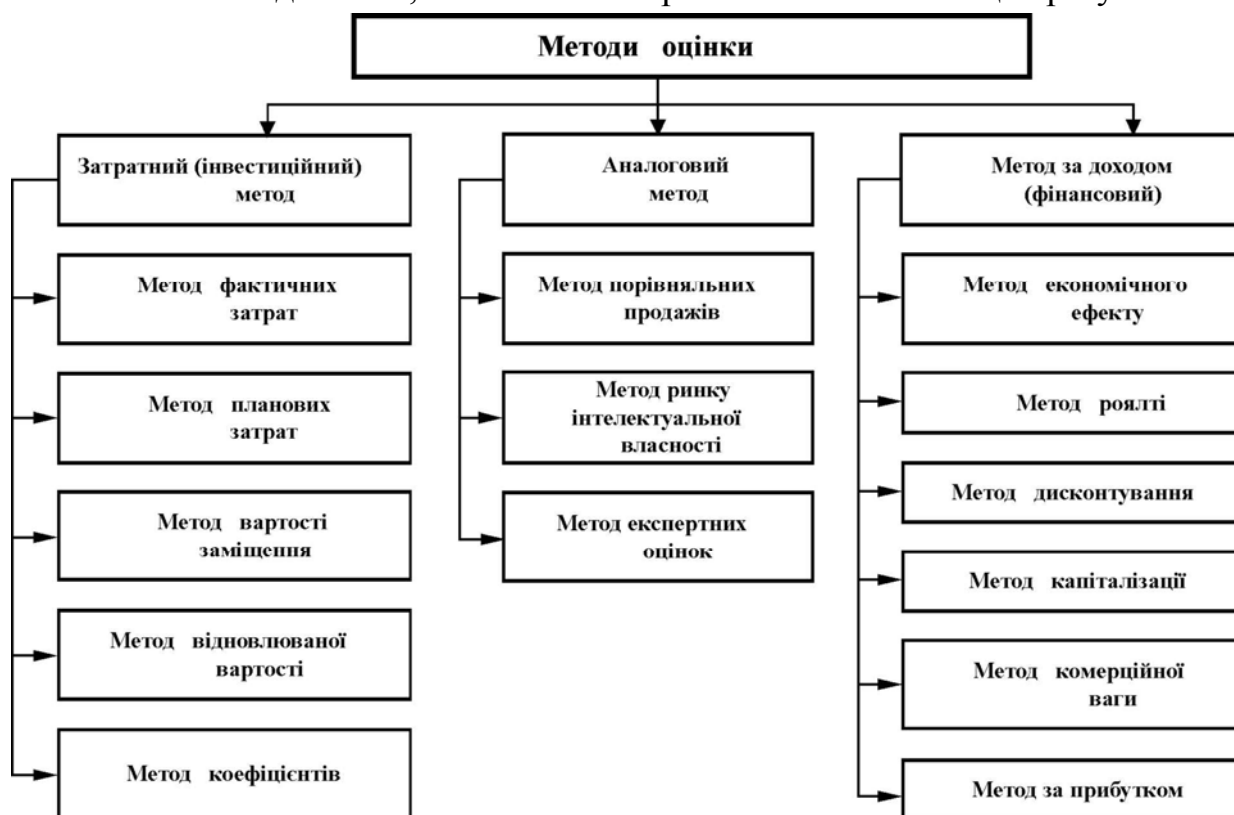

Рис. 2. Класифікація методів оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності

Тривалі емпіричні спостереження дали змогу виокремити низку характерних рис та ознак, які виявляються у разі використання об'єктів інтелек-

туальної власності. Вони описуються такими поняттями, як ефективність, ціна, затрати, собівартість, ринкова вартість, неочевидність рішення, світова популярність, вага на ринку, новизна тощо. Аналіз зазначених понять дає можливість здійснити класифікацію методів оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності (див. рис. 2).

Концепція методу за доходом базується на визнанні причинного зв'язку між функціональними (фізичними, технічними, економічними) властивостями об'єктів інтелектуальної власності і результатами його використання. В основу цього методу покладено перенесення вартості конкретного об'єкта, визначеної сьогодні, на майбутні періоди відтворення зазначеного об'єкта. При цьому передбачається, що ніхто не буде вкладати капітал у придбання об'єктів інтелектуальної власності, якщо такий самий прибуток можна одержати іншим шляхом.

Визначення вартості нематеріального активу за прибутком підприємства може здійснюватися за допомогою двох основних способів: прямою капіталізацією прибутку та дисконтуванням чистих грошових потоків.

В основу дисконтування покладено один із фінансових законів – "сьогоднішні гроші коштують дорожче, ніж завтрашні". При цьому аксіому, що чим далі час одержання прибутку, то швидше зменшуватиметься його вартість, зумовлено не стільки інфляційними процесами, скільки втратами від неефективного вкладення коштів (втраченою вигодою).

Капіталізація є іншим різновидом методики визначення вартості капіталу. Основна ідея цього способу оцінки полягає у тому, що одержуваний від використання капіталу прибуток і загальна вартість капіталу пов'язані між собою борговими відносинами, які потребують повернення капіталу і одержання прибутку від його використання. Зазначений спосіб широко практикується під час оцінювання нерухомості.

Затратний метод передбачає визначення затрат на відтворення початкової вартості об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів підприємства з урахуванням його наступних вдосконалень або заміни з визначенням режимів амортизації на період подальшого використання з метою встановлення його реальної вартості. Як правило, затратні методи оцінки використовуються на початкових етапах життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності, які стосуються соціальної сфери, космосу, оборонних програм тощо.

Вартість прав на об'єкти інтелектуальної власності, визначену методом початкових затрат, називають ще історичною, тому що вона, насамперед, базується на фактично здійснених витратах, одержаних з бухгалтерської звітності підприємства за декілька останніх років. При цьому звертають увагу на їхній розмір і термін здійснення, якщо необхідно, коригують до реальних умов господарської діяльності підприємства і залежно від терміну давності (метод наведених витрат) [7, с. 2-6].

Фахівці вважають затратний метод оцінки єдиною реальним для оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності у космічній техніці, обо-

ронній промисловості, ядерній енергетиці, попередженні надзвичайних ситуацій і катастроф тощо.

Процедура оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності за затратним методом передбачає такі етапи (див. рис. 3).

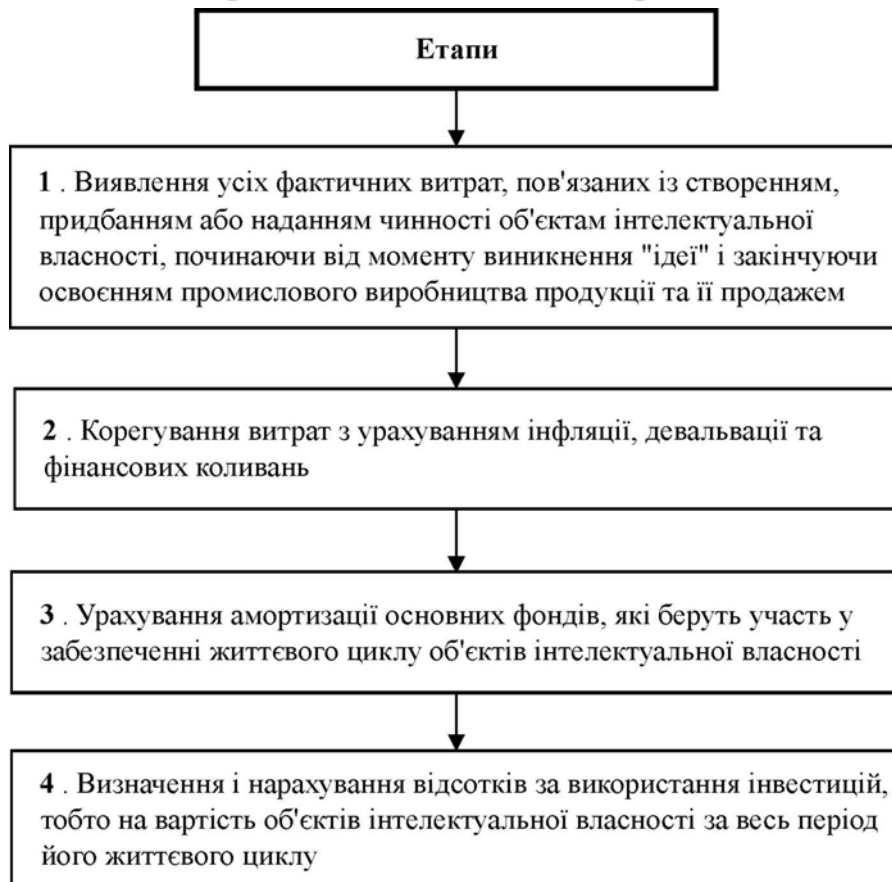

Рис. 3. Етапи процедури оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності за методом затрат

Треба підкреслити основну перевагу затратного методу, який дає змогу оцінити права на захист об'єкта, що працюватиме у виробництві або інших сферах життя лише в майбутньому. Враховуючи величезні суми, які витрачаються на вивчення ринку, рекламу, просування бренду тощо, можна вважати, що це буде максимально наближеною вартістю прав на об'єкти інтелектуальної власності до реальної.

В основі аналогового методу оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності лежить порівняльний аналіз продажів. Сутність цього методу полягає у прямому порівнянні об'єкта, який оцінюється, з іншими, схожими за якістю, призначенням і корисністю, проданими за порівнюваний час на аналогічному ринку.

За цим методом вартість прав на об'єкти інтелектуальної власності визначається ціною, яку на ринку на момент оцінки можуть заплатити за аналогічний за якістю, призначенням і корисністю об'єкт, з урахуванням відповідних коригувань щодо розбіжностей між об'єктом, що оцінюється, і його аналогом.

Для оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності також може бути застосовано метод "роялті", який пропонує дослідник О. Ново-

сельцев [8, с. 5-9]. Як обґрунтування права на існування цього методу можна вважати наявну практику міжнародного досвіду продажу ліцензій. Відомий фахівець у галузі інтелектуальної власності П. Крайнів відносить цей метод до комбінованого, що поєднує методи продажів і доходу [2, с. 282].

Розміри грошових потоків роялті визначають за формулою:

$$PV_R = \sum CF_{Rt} \div (1 + I)^t = \sum (P_t \cdot V_t \cdot R_t) \div (1 + I)^t, \quad (1)$$

де: PV_R – поточна вартість грошових потоків роялті; CF_{Rt} – прогнозовані грошові потоки роялті; P_t – розрахункова ціна одиниці продукції за ліцензією; V_t – щорічний обсяг виробництва продукції за ліцензією; R_t – розрахункова ставка роялті; I – ставка дисконту; t – час (період).

Розрахунок ставки роялті здійснюється за формулою:

$$R = Prof_{lic} \div P_{lic}, \quad (2)$$

де: R – роялті; $Prof_{lic}$ – прибуток ліцензіара; P_{lic} – ціна виготовленої та реалізованої продукції за ліцензією;

Використовуючи дані про рентабельність різних галузей і задаючи ряд значень частки ліцензіара, можна одержати інтервал застосовуваних значень роялті ліцензіара. Відтак формула 9 набирає такого вигляду:

$$R = R_e \cdot P_r / (1 + R_e), \quad (3)$$

де: P_r – частка прибутку ліцензіара в загальному обсязі прибутку від виробництва та реалізації продукції; R_e – рентабельність промислового виробництва та реалізації продукції;

Аналізуючи такий підхід, треба зауважити, що О. Новосельцев фактично використовував показник рентабельності продукції (відношення прибутку до собівартості), а не рентабельності виробництва (відношення прибутку до вартості основних виробничих і оборотних засобів). Відтак не зрозуміло значення якого показника рентабельності було обрано для одержання розрахункових значень роялті.

Запропонований науковцем метод передбачає також і те, що в обох випадках у розрахунках використовуються фактично середньогалузеві показники прибутковості. Проте дійсно новий об'єкт інтелектуальної власності має створювати прибуток, який перевищує середній показник у галузі.

Отже, пошук єдиної методики оцінки об'єктів інтелектуальної власності як складових інтелектуального капіталу є доволі складним. Відтак методика може спиратись лише на конкретні цілі оцінки з урахуванням тих чи інших особливостей конкретних об'єктів інтелектуальної власності. Це не означає, що немає жодних об'єктивних засобів оцінки. Навпаки, існують наведені вище підходи, які здебільшого добре себе зарекомендували на практиці.

Література

1. Edvinsson L., Malone M. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. – New-York: Harper Business.
2. Кендюхов О. Гносеологія інтелектуального капіталу// Економіка України. – 2003, № 4. – С. 28-33.
3. Крайнів П.П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю: (Монографія). – К.: Концерн "Вид. дім "Ін Юре", 2004.

4. Бромберг Г. В., Розов Б.С. Об оценке некоторых объектов промышленной собственности// Проблемы промышленной собственности. – 1997, № 12. – С. 29-40.
5. Конов Ю.П. Насколько законна оценка стоимости права на патенты, ноу-хау?// Интеллектуальная собственность. – 1999, № 1. – С. 21-24.
6. Мухопад В.И. Лицензионная торговля: маркетинг, ценообразование, управление. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНИЦ, 1998. – 364 с.
7. Калинин А., Тузинская Т. Как определить предварительную стоимость объектов ИС// Интеллектуальная собственность. – 1998, № 4. – С. 2-6.
8. Новосельцев О.В. Метод расчета цены лицензии// Матер. ВОИС: WIPO/LIC/IC-YI/98/4. – Р. 5-9.

УДК 630.92

Аспір. О.В. Сакаль¹ – НЛТУ України, м. Львів

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ФОРМ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ У ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ

Проведено огляд етапів залучення людиною лісових ресурсів до господарської діяльності, а також аналіз історичних аспектів розвитку форм власності на ліси у Європі та Україні з прадавніх часів до початку XX ст.

Ключові слова: ліс, приватна власність, спільна власність, державна власність.

Post-graduate O.V. Sakal – NUFWT of Ukraine, L'viv

Analyzed of development of patterns of forest ownership in Europe and Ukraine

The article contains the review of stages of bringing by the man of forest resources to economic activity, and analysis of history aspects of development of proprietorship on forests in Europe and Ukraine from old times to beginning of XX century.

Keywords: forest, private property, common property, government property.

Розвиток в Україні земельних відносин і відносин, пов'язаних з власністю на ліси викликає інтерес не тільки у науковців, а й широкого кола громадськості. У тісному зв'язку з цим процесом постає питання ефективності використання земель лісогосподарського призначення в Україні. Для попередження негативних наслідків необґрунтованих управлінських рішень у процесі реформування і розвитку лісового сектора України сьогодні корисним і актуальним є аналіз історичних аспектів розвитку форм власності на такі землі як в Україні, так і в Європі.

Поняття, проблеми сутності, становлення та розвитку права власності на ліси привертали увагу багатьох дослідників земельних відносин і економіки лісового сектора. Розвиток земельних відносин і відносин з приводу лісокористування і власності на ліси висвітлено у працях відомих учених, зокрема, С.А. Генсірука, А.М. Третьяка, К.Т. Гафтанюка, М.В. Туркевича, І.М. Сиякевича.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні на основі ретроспективного аналізу наукової літератури всього того, що стосується історії земельних відносин і відносин з приводу лісокористування і власності на ліси, сутності особливостей становлення та розвитку права власності на ліси у Європі та Україні з прадавніх часів до початку XX ст.

¹ Наук. керівник: доц. О.В. Врублевська, канд. екон. наук – НЛТУ України